

COLLECTIEF IN 15 MINUTEN

START

collectief

1 col-lectief (bijvoeglijk naamwoord, bijwoord): gezamenlijk, gemeenschappelijk

2 col-lectief (het, onzijdig; meervoud: collectieven): verzameling, massa;

(min of meer) georganiseerde groep

en de dikke van dale geeft daarbij nog het voorbeeld: advocatencollectief

helder

we hebben dus geprobeerd om 'de geschiedenis van het collectief' in 15 minuten te vatten
maar

een geschiedenis begint meestal met een oorsprong

dus om de geschiedenis van het collectief te kunnen vatten

moesten we eerst

de oorsprong van het collectief vinden

en dat bleek moeilijker dan gedacht

hoe langer we zochten

hoe meer we terug gingen in de tijd

want er bleek altijd wel nog iets 'voor' te komen

dus uiteindelijk kwamen we uit bij

13,9 miljard jaar voor de gangbare jaartelling:

BOEM

het begin van de geschiedenis

de oorsprong van alles

en dus ook het collectief

13,9 miljard jaar voor de gangbare jaartelling

BOEM

dan heel veel andere dingen

en dan

helemaal op het einde

de mens

de homo sapiens

wij

we gaan niet proberen om alle vormen van collectief leven in de oertijd op te lijsten

want dan waren we na 15 minuten nog steeds maar bij het pleistoceen

maar we willen iets vertellen over één detail

één detail uit die hele geschiedenis

waarvan we niet met stellige zekerheid beweren dat het wetenschappelijk juist is

maar we vinden het wel een mooi detail

misschien zelfs een beetje poëtisch

en hoewel de laatste maanden hebben bewezen dat mooi en poëtisch niet essentieel is

blijft mooi en poëtisch wel belangrijk

iets waar mensen naar teruggrijpen in tijden van nood

het mooie en poëtische detail uit die hele geschiedenis na BOEM
is dat de Neanderthalers een grote achterkwab hadden in hun hersenen
zo ongeveer hier
en door die grote achterkwab had hun schedel een min of meer radicaal andere vorm dan die
van de latere homo sapiens
(iemand toont de schedels)
in die ruimte achteraan de schedel van de Neanderthaler
zat een hersengebied waarin een soort 'collectief geheugen' lag
een geheugen dat werd doorgegeven bij de geboorte
waardoor de Neanderthalers heel veel dingen wisten
zonder dat iemand het hen moest vertellen
veel dieren hebben dat collectieve geheugen nog
het zorgt ervoor dat panda's weten dat ze bamboe moeten eten en koala's eucalyptus
zonder dat iemand hen dat zegt
en dat zebra's weten dat ze moeten gaan lopen als ze een leeuw zien
ook al hebben ze nog nooit een andere zebra door een leeuw zien verscheurd worden
en kunnen ze het dus onmogelijk deduceren uit een praktijkvoorbeeld

bij de mens is dat collectieve geheugen
waarlangs informatie over hoe te leven en hoe samen te leven werd doorgegeven
samen met de neanderthaler min of meer uitgestorven

de schedel van de homo sapiens kreeg een andere vorm
doordat de frontale, prefrontale en temporale kwabben groter werden
hier ergens
en het zijn die kwabben die ons in staat stellen
om toekomstgericht, abstract én in fictie te denken
en vooral om dat *collectief* te doen
door die hersengebieden zijn we in staat om verhalen te verzinnen
en dus bijvoorbeeld aan cultuur te doen
en het bestaan van gemeenschappelijke verhalen en mythen stelt de sapiens in staat om
samen te werken met anderen die ons relatief vreemd zijn
omdat we een collectieve fantasie hebben

en dat vonden wij een ontroerende paradox
dat we door de opkomst van de hersengebieden die vooraan in onze schedel liggen
als sapiens het heden hebben gehaald
en *vermoedelijk* de toekomst zullen halen
omdat we door die hersengebieden in staat zijn om verbinding te maken met anderen
omdat die hersengebieden ons constant doen verlangen om samen te werken

maar dat we door het verlies van de hersengebieden die achteraan in onze schedel lagen
niet meer zo heel goed weten
hoe we dat dan precies moeten doen

en dat is waarom wij nu
13,9 miljard jaar na BOEM
nog steeds
verlangen naar én sukkelen met dat collectieve werken en leven
door dat gebrek aan een collectief geheugen en verleden
én
door het vermogen om collectieve verhalen aan te maken en toekomstgericht te denken
blijven 'verlangen naar' en 'sukkel met' altijd naast elkaar staan
blijven we zoeken naar structuren om dat collectieve vorm te geven
blijven we zoeken om met al onze gebreken toch samen te leven en samen te werken
en dat is waar we het deze ochtend over willen hebben

maar voor we het daarover hebben
zullen we in wat rest van deze vijftien minuten
wat rest van het collectieve geheugen over collectieven even opfrissen
niet met een geschiedkundige geschiedenis die dan klassiek begint in de oudheid
want daar zijn we niet voor gekwalificeerd of gediplomeerd
en omdat we niet beter weten
zouden we dan weer over de Oude Grieken en Athene beginnen
alsof de democratie daar 1000 jaar voor de gangbare jaartelling
POEF uit de lucht is gevallen
alsof die dingen voordien nog niet bestonden
alsof het de enige plaats is waar democratie
POEF uit de lucht had kunnen vallen
alsof deze POEF een beetje is zoals die BOEM van 13,9 miljard jaar geleden
en er zonder de Oude Grieken
nooit democratie was geweest
alsof er niet overal ter wereld mieren en neanderthalers en homo sapiens samenhoorden
en betere manieren van samenhouden verzonden

misschien is het beter om een geschiedenis te vertellen waar we wel voor gekwalificeerd
of alleszins gediplomeerd voor zijn
de geschiedenis van het Nederlandstalige theatercollectief
zodat we weten hoe het komt dat we hier vandaag samen zijn

3 mei 1968

studenten van de Sorbonne, de grote Parijse universiteit, komen op straat
er zijn veel kleine lettertjes
maar eigenlijk protesteren ze tegen de oude maatschappij en de traditionele moraliteit
de politie treedt hard op
en er zijn studenten die graag met kasseien gooien
naar mensen of instituties die ze niet leuk vinden
de Franse schrijver Michel Houellebecq noemt het later
'de dag dat de jeugd zich superieur aan de volwassenheid verklaart'

in 68 is in Leuven die oude maatschappij ook alomtegenwoordig aan de universiteit
alle lessen worden op dat moment nog in het Frans gegeven
de studentenrevolte verklaart 'Leuven Vlaams'
en duwt de 'Walen Buiten'
die Walen bouwen dan maar veertig kilometer verderop een nieuw Leuven
Louvain-la-Neuve

maart 1969

in de Brusselse Beursschouwburg start de Werkgemeenschap
het eerste Vlaamse theatercollectief
ze experimenteren en zetten in op contact met hun publiek
door nabesprekingen te organiseren

9 oktober 1969

twee studenten dramaturgie gooien tomaten
naar een uitvoering van De Storm van Shakespeare in de Amsterdamse Schouwburg
deze actie met tomaten krijgt de naam Aktie Tomaat
en een half jaar lang vliegt er om de zoveel tijd weer een tomaat tegen een acteur
tomaten zijn kasseien die minder pijn doen
minder fysieke pijn alleszins
maar het doel is hetzelfde als in Parijs of in Leuven
weg met de oude vastgeroeste hiërarchische structuren
of alleszins veertig kilometer verderop
zodat er hier ruimte komt voor jong en experimenteel theater

13 december 1969

na een voorstelling van de Werkgemeenschap van de Beursschouwburg
wil de Werkgemeenschap een boodschap van algemeen nut delen met hun publiek
'De Werkgemeenschap dankt u voor uw aanwezigheid.
De overheid fnuikt ieder initiatief van onderuit.
Ook het onze.
Leve de Overheid.
De Werkgemeenschap dankt u voor uw aanwezigheid.'
maar voor ze die woorden kunnen uitspreken
stormt de politie de zaal in en worden willekeurige toeschouwers opgepakt
meteen ook het einde van de Werkgemeenschap
het eerste Vlaamse theatercollectief

1970

geboorte van Het Paard Van Troje
een gezelschap met Jan Decorte als regisseur
en Marianne van Kerkhove als één van de actrices

1970

Jan Joris Lamers en elf andere jonge Nederlandse theatermakers
richten het Werktheater op
een theatercollectief dat jong en experimenteel theater maakt

1972

Jan Joris Lamers, Gerrit Timmers en zes andere jonge Nederlandse kunstenaars
richten het Onafhankelijk Toneel op
ook hier geen hiërarchische verticale structuur
maar een horizontale structuur
iedereen gelijk

16 november 1972

de premiere van *Mistero Buffo*, een theaterstuk van de Italiaan Dario Fo
het wordt gespeeld in de Brusselse Muntchouwburg door een handjevol KNS-acteurs
de KNS was de Koninklijke Nederlandse Schouwburg
zo'n oude vastgeroeste hiërarchische structuur
die in een even oud gebouw werkten: de Bourlaschouwburg
eigenlijk was bijna het hele theaterveld zo
"Er moest al iemand doodvallen voor je eventueel een gezelschap kon erven,
en dan zat je meestal nog met een politieke raad van beheer."
woorden van Guy Dermul uit 2005

nu

enkele acteurs van die KNS spelen *Mistero Buffo* van Dario Fo
politiek geëngageerd theater
ze dragen boerenkledij en hebben lange houten stokken
de muziek is geschreven door Wannes van de Velde

IK WAAARK IN DE GROEHOEVE

1973

de groep KNS acteurs in boerenkledij
noemen zichzelf Kollektief Internationale Nieuwe Scène
het kollektief met een k heeft één à twee vaste regisseurs
en een wisselende spelersgroep
ze spelen nog meer stukken van Dario Fo
in het Nederlands en en français
ze zingen nog meer muziek van Wannes van de Velde
en zwaaien nog meer met lange houten stokken

1978

Kollektief Internationale Nieuwe Scène koopt een circustent
zo kunnen ze overal heen met hun stukken
het theater naar het platteland brengen

1980

een storm blaast de circustent van Kollektief Internationale Nieuwe Scène weg

1981

Matthias de Koning en Jan Joris Lamers richten Maatschappij Discordia op
"Het waren allemaal regisseurs die op scène stonden. Ze speelden met gemak en humor, mannen en vrouwen door elkaar, in een schraal decor. Dat was echt geweldig om te zien. Dat soort momenten zijn een voedingsbodem geweest voor alle onhandige en veel minder geniale pogingen die we daarna zelf hebben ondernomen."
woorden van Willy Thomas uit 2010

1983

eerste editie van theaterblad Etcetera

1984

Willy Thomas, Guy Dermul en Mieke Verdin richten Dito'Dito op
een theatercollectief
ze zijn deel van het NMBS-circuit
N: Nieuwpoorttheater in Gent
M: Monty in Antwerpen
B: Beursschouwburg in Brussel
S: 't Stuc in Leuven
deze vier theaters besluiten om collectieven te programmeren
zodat die altijd op zijn minst op vier plaatsen kunnen spelen

en dan:

1989

Compagnie De Koe

1989

TG Stan

1990

't Barre Land

1993

Dood Paard

1994

De Roovers

1997

De Onderneming
In 2006 gesplitst tot compagnie Marius en Lazarus

1999

Het autonome spelerscollectief Olympique Dramatique

2000
Skagen

in die elf jaar springen de collectieven als paddestoelen uit de grond
(we zijn er ongetwijfeld meer vergeten
dan dat we er hebben opgenoemd)
er vindt een grote omslag plaats in hoe zij theater maken
hoe er op school wordt onderwezen
hoe er naar theater wordt gekeken
"techniek naar persoonlijkheid
ambacht naar creatie
uitvoerend naar scheppend kunstenaar"
woorden van Pascal Gielen uit 1996
in 2020 zegt Guy Cassiers in een artikel als reactie op een artikel van Tom Van Dyck
- maar dat is een andere geschiedenis -
dat de opkomst van de collectieven in de jaren tachtig
veel te maken had met een bevrijding van structuren waarin alles al vast lag
naast de speler en de regisseur
treedt de maker of zelfs speler-maker in het voetlicht

en omdat dit 'het collectief in 15 minuten' is
en niet het 'collectief in 45 minuten'
spoelen we even een stukje door
en passeren we dus in fastforward
langs het ontstaan van collectieven als
Wunderbaum
het collectief van ego's De Warme Winkel
(dat van die ego's hebben wij niet bedacht)
FC Bergman
BOG
en vele anderen
wat opvalt
zelfs in fastforward
is dat er steeds nieuwe variaties op de term 'collectief' worden bedacht
er wordt geëxperimenteerd met termen als
alliantie
collectie
compagnie
en zelfs football club en winkel
alsof iedereen zoekt
welke term nu écht de lading dekt

we spoelen door naar
21 september 2015
Tom, Anaïs, Runa, Ellis, Egon, Kyra en Anke hebben hun eerste schooldag
aan LUCA School of Arts in Leuven

6 november 2017

startschot van het maakproces van de voorstelling *Sous les pavés*, het strand
een samenwerking tussen de dramascholen van Leuven en die van Louvain-la-Neuve
over mei 68

regie door Guy Dermul

en een gastlezing door Gerrit Timmers van het Onafhankelijk Toneel
je weet nog wel, die met die horizontale structuur
zegt Gerrit

“wanneer we in de beginjaren van het Onafhankelijk Toneel
een belangrijke beslissing moesten maken

werd iedereen stil

en dan keken we met een half oog naar Jan Joris Lamers

en als die knikte

deden we het

als hij zijn hoofd schudde

deden we het niet”

hoe horizontaal was die horizontale structuur dan?

Gerrit Timmers vertelt die anekdote drie keer

(daarom dat we het nog zo goed weten)

en wordt later die dag opgenomen in het ziekenhuis

maar ook dat is een andere geschiedenis

3 september 2018

Tom, Anaïs, Runa, Ellis, Egon, Kyra en Anke organiseren een theaterfestival
op de zolder van een oude zadenfabriek in Mechelen
het NOK festival

26 november 2018

Veerle van Schoelant, programmator van 30cc
stuurt ons alle zeven een mail die begint met
'beste collectief NOK'

27 november 2018

we vergaderen over de vraag of wij dan een collectief zijn
blijkbaar wel

7 mei 2019

Cie De Koe presenteert een boek

KOE DOET BOEK

waarin te lezen staat dat sommige inhoudelijke discussies worden kortgesloten met
“Ja maar Peter heeft het wel opgestart.”

21 september 2019

collectief NOK gaat in première met hun eerste collectief gemaakte voorstelling
Roberto Zucco

een geschiedenis over wat geschiedenis is

9 januari 2020

NOK spreekt met Willy, Manu en Sarah van Arsenaal/Lazarus in the Neverending Park
een nooit eindigend maar toch ook wel tijdelijk park in Hof van Busleyden
de expo kadert in de Grond der Dingen
een project dat democratie, meerstemmigheid en verbinding onderzoekt
ze hokken samen in het park
om nieuwe manieren van samenhokken te bedenken
en ook om het over andere dingen te hebben
zoals dat NOK welkom is tijdens het weekend van En Avant in oktober

16 september 2020

we vertellen tijdens een zoomvergadering met het Arsenaal
dat we enkel jonge gastsprekers willen vragen voor ons reflectiemoment
over de toekomst van het collectief
en dat we de geschiedenis van het collectief willen afhandelen in 15 minuten
zodat we er daarna niet meer over moeten praten
want we willen onze blik richten op de toekomst
het arsenaal is akkoord maar wil wel dat de geschiedenis wordt nagelezen

20 oktober 2020

hoe dichterbij het reflectiemoment komt
hoe minder het collectief door de NOK-leden georganiseerd wordt

24 oktober 2020

Ellis en Egon leggen de laatste hand aan de geschiedenis van het collectief
en vragen zich af of ze nu beter de tekst over alle aanwezigen van NOK verdelen
of het makkelijker is om het gewoon zelf voor te lezen

25 oktober 2020

op een eventueel besmette Tom Voet na
is collectief NOK collectief aanwezig op En Avant
en bedenken we dat we blij zijn
dat in een tijd waarin elke vorm van collectief samen zijn zo onder druk staat
dit gesprek gevoerd gaat worden
al is het met mondneusmaskers en anderhalve meters
dit gesprek over de toekomst van het collectief in al zijn vormen
en hoe dat te organiseren
want wij komen er ook niet altijd uit

GEDURENDE DEZE VIJFTIEN MINUTEN HEBBEN WE - soms letterlijk en soms wat minder letterlijk - GECITEERD UIT VOLGENDE BRONNEN

Yuval Noah Harari

Suzanne Grotenhuis

De Dikke Van Dale

BRUZZ

www.kunstbus.nl

www.theaterencyclopedie.nl

www.dekoe.be

De Witte Raaf

Etcetera

de masterthesis van Margot De Boeck over de Beursschouwburg

de masterthesis van Tineke Wellens over theatercollectieven

Wikipedia